

ΕΡΓΟ

«Ανάπτυξη Οικονομικού Κοινωνικού και Αλληλεγγυακού Οικονομικού Δικτύου (ΚΑΛΟ) στη Δυτική Αθήνα - Διαδημοτικό Κοινωνικό Δίκτυο ΚΟΙΝΩΝΩ»

ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ 2

«Οι πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την υποστήριξη του τομέα της Κοινωνικής και Αλληλεγγυακής Οικονομίας»

Ιούνιος 2023

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το ανά χειράς Δελτίο αποτελεί το δεύτερο ηλεκτρονικό δελτίο της Δράσης ΤΔ-1.7 «Ενημερωτικές και Επιστημονικές ηλεκτρονικές εκδόσεις του Παρατηρητηρίου» του Τομέα Δραστηριοτήτων (ΤΔ.1) με τίτλο «Το Παρατηρητήριο Ανάπτυξης Οικοσυστήματος Κ.Α.Λ.Ο. στη Δυτική Αθήνα» του Έργου «Ανάπτυξη Οικοσυστήματος Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας (ΚΑΛΟ) στη Δυτική Αθήνα - Διαδημοτικό Κοινωνικό Δίκτυο ΚΟΙΝΩΝΩ», το οποίο υλοποιείται από κοινοπραξία φορέων για λογαριασμό του Αναπτυξιακού Συνδέσμου Δυτικής Αθήνας (ΑΣΔΑ)¹ στο πλαίσιο της εγκεκριμένης Στρατηγικής Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης (Β.Α.Α.) «Διαδημοτική Εταιρική Σχέση για την Ανάπτυξη της Δυτικής Αθήνας με αξιοποίηση της ΟΧΕ/ΒΑΑ 2014-2020». Η Στρατηγική Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης της Δυτικής Αθήνας² εγκαινιάστηκε το 2019 και υποστηρίζεται από πόρους του Περιφερειακού Επιχειρησιακού Προγράμματος «Αττική 2014-2020»³ στο πλαίσιο προώθησης του τομέα της Χωρικής Ανάπτυξης της Πολιτικής Συνοχής της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την περίοδο 2014-2020⁴.

¹ Πληροφορίες για τις δραστηριότητες και τις προτεραιότητες του ΑΣΔΑ μπορούν να αναζητηθούν στον δικτυακό τόπο www.asda.gr.

² Η Διεύθυνση Ενδιάμεσου Φορέα Διαχείρισης του ΑΣΔΑ ασκεί τις αρμοδιότητες διαχείρισης του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Αττική 2014 -2020» για Πράξεις της Στρατηγικής ΒΑΑ.

³ Πληροφορίες για τις πολιτικές, τις δραστηριότητες και τις χρηματοδοτικές προτεραιότητες της Περιφέρειας Αττικής μπορούν να αναζητηθούν στη διαδικτυακή πύλη <http://www.patt.gov.gr/site/>. Παράλληλα, ειδικότερη ενημέρωση σχετικά με τις προτεραιότητες και την στόχευση του Ε.Π. «Αττική 2014 -2020» μπορεί να αναζητηθεί στη διαδικτυακή πύλη <http://www.papatikis.gr/>.

⁴ Βλ. σχετικά το άρθρο 36 της κωδικοποιημένης έκδοσης του Κανονισμού 1303/2013 της 17ης Δεκεμβρίου 2013 «Περί καθορισμού κοινών διατάξεων για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, το Ταμείο Συνοχής, το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας και περί καθορισμού γενικών διατάξεων για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, το Ταμείο Συνοχής και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1083/2006», <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:02013R1303-20221026&from=EN>, που προβλέπει:

«1. Όταν μια στρατηγική αστικής ανάπτυξης ή άλλες χωρικές στρατηγικές ή χωρικά σύμφωνα που αναφέρονται στο άρθρο 12 παράγραφος 1 του κανονισμού ΕΚΤ απαιτούν μια ολοκληρωμένη προσέγγιση που συνεπάγεται επενδύσεις από το ΕΚΤ, το ΕΤΠΑ ή το Ταμείο Συνοχής στο πλαίσιο περισσότερων του ενός αξόνων προτεραιότητας ενός ή περισσότερων επιχειρησιακών προγραμμάτων, η οικεία ενέργεια μπορεί να υλοποιείται ως ολοκληρωμένη χωρική επένδυση («ΟΧΕ»). Η ενέργεια που πραγματοποιείται στο πλαίσιο ΟΧΕ μπορεί να συμπληρώνεται με χρηματοδοτική υποστήριξη από το ΕΓΤΑΑ ή το ΕΤΘΑ.

2. Όταν μια ΟΧΕ υποστηρίζεται από το ΕΚΤ, το ΕΤΠΑ ή το Ταμείο Συνοχής, το σχετικό επιχειρησιακό πρόγραμμα ή τα σχετικά επιχειρησιακά προγράμματα περιγράφουν την προσέγγιση απέναντι στη χρήση του μέσου ΟΧΕ και την ενδεικτική κατανομή των πιστώσεων από κάθε άξονα προτεραιότητας, σύμφωνα με τους ειδικούς κανόνες για κάθε Ταμείο. Όταν μια ΟΧΕ συμπληρώνεται με χρηματοδοτική υποστήριξη από το ΕΓΤΑΑ ή το ΕΤΘΑ, η ενδεικτική

ΤΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ

Αντικείμενο του ανά χείρας Δελτίου είναι η παρουσίαση των πλέον αντιπροσωπευτικών πρωτοβουλιών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) για την υποστήριξη του τομέα της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας (ΚΑΛΟ), όπως αποτυπώνονται στο σχετικό θεσμικό, επιχειρησιακό και χρηματοδοτικό πλαίσιο της. Εάν και η ανάπτυξη του τομέα της ΚΑΛΟ αποτελεί αποκλειστικό αντικείμενο ρύθμισης των Κρατών Μελών (καθώς το πρωτογενές δίκαιο της ΕΕ δεν θεσπίζει αποκλειστικές αρμοδιότητες στο πεδίο της ΚΑΛΟ), τα όργανα της ΕΕ έχουν υιοθετήσει και προωθούν κρίσιμες παρεμβάσεις στο πλαίσιο της επικουρικής άσκησης των συμπληρωματικών αρμοδιοτήτων τους για την ενίσχυση των κοινωνικών διαστάσεων της Ενιαίας Αγοράς⁵. Υπό το πρίσμα αυτό, η ΚΑΛΟ αποτελεί πλέον τον σκληρό πυρήνα του Οικοσυστήματος «Εγγύτητα και Κοινωνική Οικονομία», ένα από τα 14 Βιομηχανικά Οικοσυστήματα που επιλέχθηκαν το 2021 κατά την επικαιροποίηση της Βιομηχανικής Στρατηγικής της ΕΕ⁶.

Τα νέα βιομηχανικά οικοσυστήματα προτεραιότητας της ΕΕ

1. Αεροδιαστημική και αμυντική βιομηχανία
2. Αγροδιατροφικός τομέας
3. Κατασκευαστικός τομέας
4. Τομείς του πολιτισμού και της δημιουργικότητας
5. Ψηφιακές τεχνολογίες
6. Ηλεκτρονικά προϊόντα
7. Ενεργοβόρες βιομηχανίες
8. Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας
9. Υγεία
10. Κινητικότητα-μεταφορές-αυτοκινητοβιομηχανία
- 11. Υπηρεσίες Εγγύτητας, Κοινωνικής Οικονομίας και Πολιτικής Προστασίας**
12. Λιανικό εμπόριο
13. Κλωστοϋφαντουργία
14. Τουρισμός

χρηματοδοτική κατανομή και τα μέτρα που καλύπτονται αναγράφονται στο σχετικό πρόγραμμα ή στα σχετικά προγράμματα σύμφωνα με τους ειδικούς κανόνες για κάθε Ταμείο».

⁵ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα*, Οδηγός για την Κοινωνική Ευρώπη 4, 2013.

⁶ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ανακοίνωση «Επικαιροποίηση της νέας Βιομηχανικής Στρατηγικής του 2020: Προς μια ισχυρότερη Ενιαία Αγορά για την ανάκαμψη της Ευρώπης», COM(2021) 350/5.5.2021, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0350&from=EN>.

Η επιλογή ανάδειξης του ρόλου της ΕΕ στο πεδίο της ΚΑΛΟ κρίθηκε απαραίτητη λόγω του γνήσιου ευρωπαϊκού προσανατολισμού του Έργου «*Ανάπτυξη Οικοσυστήματος Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας (ΚΑΛΟ) στη Δυτική Αθήνα - Διαδημοτικό Κοινωνικό Δίκτυο ΚΟΙΝΩΝΩ*», που επιδιώκει για πρώτη φορά την επιστημονική και επιχειρησιακή υποστήριξη της ορθολογικής ανάπτυξης ενός ολοκληρωμένου χωρικού Οικοσυστήματος Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας (ΚΑΛΟ) στη Δυτική Αθήνα, το οποίο θα συμβάλλει στην κάλυψη σύνθετων κοινωνικών αναγκών και προκλήσεων, ενισχύοντας την προώθηση της απασχόλησης και συμβάλλοντας στην πρόληψη ή/και καταπολέμηση του αποκλεισμού ευπαθών και ευάλωτων ομάδων του πληθυσμού.

Ο ευρωπαϊκός χαρακτήρας του Έργου τεκμηριώνεται με βάση δύο αντικειμενικές παραδοχές:

- το Έργο αποτελεί δράση τοπικού επιπέδου με άμεση συμβολή στην υλοποίηση του *Σχεδίου Δράσης* της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την *Κοινωνική Οικονομία (Commission Action Plan for the Social Economy)* της 9^{ης} Δεκεμβρίου 2021 και κατ' επέκταση του *Σχεδίου Δράσης για τον Ευρωπαϊκό Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων*, καθώς περιλαμβάνει ένα πλέγμα παρεμβάσεων για την κινητοποίηση του πλήρους δυναμικού της κοινωνικής οικονομίας στην περιοχή της Δυτικής Αθήνας
- το Έργο αξιοποιεί πόρους της Πολιτικής Συνοχής της Ευρωπαϊκής Ένωσης την περίοδο 2014-2020, καθώς χρηματοδοτείται από το Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «*Αττική*» του Ελληνικού ΕΣΠΑ 2014-2020.

Ο ΤΟΜΕΑΣ ΤΗΣ ΚΑΛΟ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

Ο τομέας της ΚΑΛΟ παρουσιάζει ιδιαίτερη ανάπτυξη στα Κράτη Μέλη της ΕΕ. Το 2022 λειτουργούσαν περίπου 2,8 εκ. φορείς κοινωνικής οικονομίας που αντιπροσώπευαν το 10% του συνολικού αριθμού επιχειρήσεων στην ΕΕ, απασχολώντας τουλάχιστον 13,6 εκατομμύρια εργαζόμενους (το 6,2% της συνολικής απασχόλησης)⁷ και συμβάλλοντας σημαντικά στο ΑΕΠ αρκετών χωρών⁸. Οι φορείς του Ευρωπαϊκού οικοσυστήματος της ΚΑΛΟ δημιουργούν και διατηρούν ποιοτικές θέσεις εργασίας, συμβάλλουν στην κοινωνική και εργασιακή ένταξη των μειονεκτουσών ομάδων και στην ισότητα ευκαιριών για όλους, προωθούν τη βιώσιμη οικονομική και βιομηχανική ανάπτυξη, προωθούν την ενεργό συμμετοχή των πολιτών στις κοινωνίες μας, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στα συστήματα κοινωνικής πρόνοιας και φροντίδας και αναζωογονούν τις αγροτικές και εγκαταλελειμμένες περιοχές της Ευρώπης.

Οι πρωτοβουλίες κοινωνικής οικονομίας δεν επιδιώκουν την μεγιστοποίηση του κέρδους, αλλά διέπονται από αλληλέγγυο επιχειρηματικό πνεύμα για την προώθηση κοινωνικών σκοπών και στόχων, όπως: α) η προώθηση της κοινωνικής ένταξης ευπαθών ομάδων (π.χ. μέσω της πρόσληψης ή επαγγελματικής κατάρτισης ατόμων που αντιμετωπίζουν αυξημένους κινδύνους φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού), β) η κάλυψη αναγκών που δεν ικανοποιούνται επαρκώς από τις δημόσιες πολιτικές ή τις επιχειρηματικές πρωτοβουλίες της αγοράς (π.χ. προστασία του περιβάλλοντος, κοινωνική φροντίδα των παιδιών ή στέγαση οικογενειών με χαμηλό εισόδημα) και γ) η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Τα πεδία δραστηριοποίησης των φορέων κοινωνικής οικονομίας καλύπτουν όλους τους τομείς οικονομικής δραστηριότητας, όπως οι χρηματοοικονομικές υπηρεσίες, η ιδιωτική ασφάλιση, η γεωργία, οι κατασκευές, η βιοτεχνία, το εμπόριο, οι υπηρεσίες υγείας και κοινωνικής φροντίδας, η στέγαση, το περιβάλλον, οι πολιτιστικές υπηρεσίες κλπ.

Οι πλέον αντιπροσωπευτικές «τυπικές» μορφές των φορέων του τομέα της κοινωνικής οικονομίας που δραστηριοποιούνται στα Κράτη Μέλη της ΕΕ⁹ είναι οι Συνεταιρισμοί, οι Εταιρίες Αλληλοβοήθειας, οι Εθελοντικές Οργανώσεις, τα Κοινωφελή Ιδρύματα και οι Κοινωνικές Επιχειρήσεις.

α) Οι **Συνεταιρισμοί** διαδραματίζουν ένα σημαντικό ρόλο στους τομείς της γεωργίας, της μεταποιητικής βιομηχανίας, των τραπεζών, του εμπορίου και των υπηρεσιών, εμφανίζοντας χαρακτηριστικά όπως η ανοιχτή, εθελοντική συμμετοχή, η ισότητα

⁷ https://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy_el.

⁸ Η μεγαλύτερη συμβολή εντοπίζεται στην περίπτωση της Γαλλίας, όπου ο τομέας της ΚΑΛΟ συνεισφέρει κατά 10% στο ΑΕΠ. Βλ. <https://www.economie.gouv.fr/leconomie-sociale-et-solidaire>.

⁹ Επισημαίνεται ότι η έννοια της κοινωνικής οικονομίας αναγνωρίζεται ελάχιστα ή δεν αναγνωρίζεται καθόλου σε τουλάχιστον δέκα Κράτη Μέλη της ΕΕ. Βλ. Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, *Πρόσφατες εξελίξεις της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, 2017, σ. 35.

μεταξύ των μελών στο δικαίωμα ψήφου, η λήψη αποφάσεων με βάση την αρχή της πλειοψηφίας, η ισότιμη και ισόποση διανομή των οικονομικών αποτελεσμάτων στα μέλη, η αυτονομία και ανεξαρτησία.

β) Οι **Εταιρίες Αλληλοβοήθειας** (ή **Ταμεία Αλληλασφάλισης**) δραστηριοποιούνται ιδίως στους τομείς των υπηρεσιών υγείας και της επαγγελματικής ασφάλισης και χαρακτηρίζονται από ανοιχτή, εθελοντική συμμετοχή, ίσα δικαιώματα ψήφου, ανάγκη πλειοψηφίας για τη λήψη αποφάσεων, αυτονομία και ανεξαρτησία. Οι αμοιβές των μελών τους βασίζονται σε ασφαλιστικούς υπολογισμούς και όχι στην αναδιανομή του κεφαλαίου.

γ) Οι **Εθελοντικές Οργανώσεις** δραστηριοποιούνται ιδίως στον τομέα των υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας και χαρακτηρίζονται από ανοιχτή, εθελοντική συμμετοχή, ίσα δικαιώματα ψήφου, πλειοψηφία για τη λήψη αποφάσεων, αυτονομία και ανεξαρτησία.

δ) Τα **Κοινοφελή Ιδρύματα** αποτελούν ιδιωτικές πρωτοβουλίες δωρητών και χορηγών που διοικούνται από διορισμένους διαχειριστές, χρησιμοποιώντας τα σχετικά κεφάλαια για την εξυπηρέτηση κοινωνικών ή άλλων σκοπών που θέτουν οι ιδρυτές τους¹⁰.

ε) Οι **Κοινωνικές Επιχειρήσεις** δραστηριοποιούνται ιδίως στους τομείς των κοινωνικών υπηρεσιών φροντίδας, της εκπαίδευσης, του πολιτισμού και της προστασίας του περιβάλλοντος, παρέχοντας αγαθά ή υπηρεσίες που συνδέονται άμεσα με τον δεδηλωμένο τους σκοπό να εξυπηρετήσουν το κοινωνικό όφελος. Οι όροι οργάνωσης και διοίκησής τους διαφέρουν ανάλογα με τη νομική τους μορφή (συνεταιριστική επιχείρηση, εταιρία περιορισμένης ευθύνης, ανώνυμη εταιρία, αστική εταιρία κλπ.). Υιοθετούν επιχειρηματικό τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας, επιδιώκοντας την εξυπηρέτηση ενός κοινωνικού στόχου στον οποίο επενδύουν το σύνολο ή το μεγαλύτερο μέρος των κερδών τους.

Τα επιχειρηματικά μοντέλα της κοινωνικής οικονομίας προσφέρουν αξία στις τοπικές οικονομίες και κοινωνίες, ενισχύοντας τη συμμετοχικότητα, την ανθεκτικότητα και τη βιωσιμότητα τους. Έχουν ισχυρά τοπικά ερείσματα και αποσκοπούν πρωτίστως στην εξυπηρέτηση της κοινότητας στην οποία εδρεύουν, διατηρώντας τον πληθυσμό, τις οικονομικές δραστηριότητες και τα έσοδα σε τοπικό επίπεδο. Ως εκ τούτου, συμβάλλουν στην ενίσχυση της τοπικής οικονομικής ανάπτυξης, προωθούν τις βραχείες αλυσίδες αξίας και στηρίζουν τη δράση για το κλίμα και την κυκλική οικονομία. Συμβάλλουν επίσης στην παροχή κοινωνικών υπηρεσιών που συχνά είναι περιορισμένες σε αγροτικές και πιο απομακρυσμένες περιοχές.

¹⁰ Οι κοινοφελείς οργανισμοί είναι φορείς με καθεστώς που τους επιτρέπει να λαμβάνουν από ιδιώτες και από εταιρείες δωρεές για τις οποίες παρέχονται φορολογικά κίνητρα ή να λαμβάνουν φορολογικές ελαφρύνσεις που σχετίζονται άμεσα με τις δραστηριότητές τους. Για να αποκτήσει ένας φορέας τέτοιο καθεστώς, πρέπει να πληροί συγκεκριμένες απαιτήσεις: απαιτήσεις σχετικά με τον μη κερδοσκοπικό χαρακτήρα, απαιτήσεις σχετικά με την επιδίωξη «ευγενικού» σκοπού και απαιτήσεις σχετικά με το κοινό όφελος (δηλαδή να ωφελούν ένα αρκετά ευρύ και χωρίς αποκλεισμούς τμήμα του κοινού). Βλ. OECD, *Taxation and Philanthropy*, OECD Tax Policy Studies No. 27, 2020.

ΜΙΑ ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΣΤΙΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΕ

Η συμβολή του τομέα της ΚΑΛΟ στην προώθηση των στόχων της ΕΕ αναδείχθηκε για πρώτη φορά στη Λευκή Βίβλο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής το 1993 «για την Ανάπτυξη, την Ανταγωνιστικότητα και την Απασχόληση»¹¹, ενώ ο ιδιαίτερος ρόλος του τομέα επισημάνθηκε από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 σε διαδοχικές γνωμοδοτήσεις της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής (ΕΟΚΕ)¹². Ειδικότερα τον Ιανουάριο του 1998 η ΕΟΚΕ εξέδωσε την Γνωμοδότηση «Προώθηση του ρόλου των σωματείων και των ιδρυμάτων στην Ευρώπη», επιδιώκοντας να αναδείξει τις κοινές αρχές που διέπουν τις δραστηριότητες των φορέων κοινωνικής οικονομίας και τις διακρίσεις τους από άλλους τομείς δραστηριοτήτων¹³. Το Μάρτιο του 2000 η ΕΟΚΕ εξέδωσε την Γνωμοδότηση «Κοινωνική Οικονομία και η Εσωτερική Αγορά», σύμφωνα με την οποία η κοινωνική οικονομία συμβάλλει αφενός στην επιχειρησιακή πολυμορφία και αφετέρου στη διαφοροποίησή της οικονομίας και στην επέκταση των δραστηριοτήτων της σε νέους τομείς και συνεπώς λειτουργεί ως υποστηρικτικός μηχανισμός των δημόσιων πολιτικών απασχόλησης και κοινωνικής ένταξης¹⁴. Τέλος, το 2004 η ΕΟΚΕ πρότεινε την ίδρυση ενός Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου των Επιχειρήσεων Κοινωνικής Οικονομίας, το οποίο θα ερευνά την αλληλεπίδραση των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων και των κοινωνικών επιχειρήσεων, καθώς και τους τρόπους με τους οποίους η αλληλεπίδραση αυτή θα μπορούσε να καταστεί θεμελιώδης για την οικονομική ανάπτυξη τόσο των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων, όσο και των κοινωνικών επιχειρήσεων, για την προώθηση της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης και την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού¹⁵.

Η συζήτηση περί ΚΑΛΟ αναθερμάνθηκε εντυπωσιακά στις αρχές της δεκαετίας του 2010¹⁶ με την προώθηση των κοινωνικών στόχων της Στρατηγικής «Ευρώπη 2020»

¹¹ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Λευκή Βίβλος για την ανάπτυξη, την ανταγωνιστικότητα και την απασχόληση: Οι προκλήσεις και η αντιμετώπιση τους για τη μετάβαση στον 21ο αιώνα*, COM(93) 700, Δεκέμβριος 1993.

¹² Βλ. σχετικά ΕΟΚΕ, «Οι Επιχειρήσεις στον τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας», ΕΕ C 332/31.12.1990, σ. 81 και ΕΟΚΕ, Γνωμοδότηση για το Έγγραφο SEC (89) 2187, «Πολυετές πρόγραμμα εργασίας (1994-96) υπέρ των συνεταιρισμών, των ταμείων αλληλασφάλισης, των ενώσεων και των σωματείων στην Κοινότητα», ΕΕ C388/31.12.1994, σ. 22.

¹³ Βλ. Γνωμοδότηση της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής, «Προώθηση του ρόλου των σωματείων και των ιδρυμάτων στην Ευρώπη», CES 118/98, 28.1.1998.

¹⁴ Βλ. Γνωμοδότηση της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής, «Η κοινωνική οικονομία και η εσωτερική αγορά», CES242/2000, 2.3.2000.

¹⁵ Βλ. Γνωμοδότηση της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής, «Η ικανότητα προσαρμογής των ΜΜΕ και των επιχειρήσεων κοινωνικής οικονομίας στις αλλαγές που επιβάλλονται από τη δυναμική της οικονομίας», INT/242 - CESE 1425/2004 – ΚΣ/γς, 27.10.2004.

¹⁶ Βλ. ιδίως ΒΕΡΑ, *Empowering people, driving change: Social innovation in the European Union*, 2010.

(ΕΕ 2020 για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη)¹⁷ και την εξειδίκευση σχετικών πρωτοβουλιών, με πλέον αντιπροσωπευτικές:

α) την Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Ενιαία Αγορά¹⁸

β) την Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα¹⁹ στο επίκεντρο της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής καινοτομίας²⁰

γ) την Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τις νεοφυείς και τις αναπτυσσόμενες νέες επιχειρήσεις²¹.

Παράλληλα, υιοθετήθηκαν και σημαντικές θεσμικές πρωτοβουλίες, με πλέον αντιπροσωπευτική την δημιουργία της νομικής μορφής της Ευρωπαϊκής Συνεταιριστικής Εταιρείας²². Αντίθετα, δεν προωθήθηκε τελικά η πρόταση της

¹⁷ Η Στρατηγική ΕΕ 2020 συνθέτει το πλαίσιο πολιτικής της ΕΕ για την περίοδο 2010-2020, που θέτει τρεις αλληλοενισχυόμενες προτεραιότητες: α) Έξυπνη ανάπτυξη (ανάπτυξη μιας οικονομίας βασισμένης στη γνώση και την καινοτομία), β) Διατηρήσιμη ανάπτυξη (προώθηση μιας πιο αποδοτικής στη χρήση πόρων, πιο πράσινης και πιο ανταγωνιστικής οικονομίας), γ) Ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς. Βλ. σχετικά την Ανακοίνωση της Επιτροπής COM(2010) 2020/3.3.2010.

¹⁸ Βλ. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής «Η Πράξη για την Ενιαία Αγορά - Δώδεκα Δράσεις για την τόνωση της ανάπτυξης και την ενίσχυση της εμπιστοσύνης», COM(2011) 206/13.4.2011.

¹⁹ Ως κοινωνικές επιχειρήσεις χαρακτηρίζονται στην συγκεκριμένη Ανακοίνωση «επιχειρήσεις που παρέχουν κοινωνικές υπηρεσίες και/ή αγαθά και υπηρεσίες σε ευάλωτες ομάδες ατόμων (πρόσβαση σε στέγαση, υγειονομική περίθαλψη, παροχή βοήθειας σε ηλικιωμένους ή ανάπηρους, ένταξη ευάλωτων ομάδων, παιδική φροντίδα, πρόσβαση σε απασχόληση και εκπαίδευση, διαχείριση εξάρτησης» και /ή «επιχειρήσεις που παράγουν αγαθά και υπηρεσίες για κοινωνικό σκοπό (κοινωνική και επαγγελματική ένταξη μέσω της πρόσβασης στην απασχόληση για μειονεκτούντα άτομα, ειδικότερα για άτομα με ανεπαρκείς δεξιότητες ή κοινωνικά/επαγγελματικά προβλήματα, που οδηγούν στον αποκλεισμό και την περιθωριοποίηση), αλλά των οποίων η δραστηριότητα μπορεί και να μη σχετίζεται με την παροχή κοινωνικών αγαθών και υπηρεσιών». Παράλληλα, ο όρος «κοινωνική επιχείρηση» έχει χρησιμοποιηθεί και σε άλλες νομικές πράξεις των οργάνων της ΕΕ για σκοπούς χρηματοδότησης. Βλ. ενδεικτικά τους ορισμούς στον Κανονισμό (ΕΕ) 1296/2013 για τη θέσπιση Προγράμματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Απασχόληση και την Κοινωνική Καινοτομία, στον Κανονισμό (ΕΕ) 346/2013 σχετικά με τα Ευρωπαϊκά Ταμεία Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας και στον Κανονισμό (ΕΕ) 2021/1057 περί ιδρύσεως του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου+.

²⁰ Βλ. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, «Πρωτοβουλία για την κοινωνική επιχειρηματικότητα - Οικοδόμηση ενός οικοσυστήματος για την προώθηση των κοινωνικών επιχειρήσεων στο επίκεντρο της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής καινοτομίας», COM (2011) 682/25.10.2011, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52011DC0682&from=CS>.

²¹ Βλ. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, «Οι μελλοντικοί οδηγοί της Ευρώπης - Η πρωτοβουλία για τις νεοφυείς και τις αναπτυσσόμενες νέες επιχειρήσεις», COM/2016/0733/22.11.2016, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A52016DC0733>.

²² Το 2003 δημιουργήθηκε με τον Κανονισμό (ΕΚ) 1435/2003 η ενωσιακή νομική μορφή της Ευρωπαϊκής Συνεταιριστικής Εταιρείας, ένας τύπος ευρωπαϊκού συνεταιρισμού για τη στήριξη

Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την δημιουργία της νομικής μορφής του Ευρωπαϊκού Ιδρύματος²³.

Τέλος, η ΕΕ παρεμβαίνει στο πεδίο της ΚΑΛΟ με την διάθεση πόρων από τους χρηματοδοτικούς μηχανισμούς της. Οι πρώτες σχετικές δράσεις των Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών και Επενδυτικών Ταμείων²⁴ εγκαινιάστηκαν ουσιαστικά την δεκαετία του 1970 με την μορφή πιλοτικών προγραμμάτων του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (ΕΚΤ) κατά της φτώχειας (*Ευρωπαϊκά Προγράμματα εναντίον της Φτώχειας*) που αποτελούσαν εξειδικευμένες παρεμβάσεις περιφερειακής / τοπικής κλίμακας περιορισμένου προϋπολογισμού σε τρεις περιόδους: το πρώτο Πρόγραμμα (1975-1981)²⁵ επικεντρώθηκε στις οικονομικές διαστάσεις της φτώχειας, το δεύτερο Πρόγραμμα (1985-1988)²⁶ εστιάστηκε στην καταγραφή των ομάδων του πληθυσμού που εγκλωβίζονται σε συνθήκες φτώχειας και το τρίτο Πρόγραμμα (1989-1994)²⁷ προσανατολίστηκε στις πολιτικές καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, η ΕΕ έχει αναπτύξει μια σειρά από σύνθετα χρηματοδοτικά εργαλεία υποστήριξης τόσο των εθνικών οικοσυστημάτων της ΚΑΛΟ, όσο και των ίδιων των φορέων της ΚΑΛΟ. Κατά την περίοδο υλοποίησης της Πολιτικής Συνοχής 2014-2020 εκτιμάται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ότι **τουλάχιστον 2,5 δισ. ευρώ κινητοποιήθηκαν από τον προϋπολογισμό της ΕΕ για την ολοκληρωμένη στήριξη του Ευρωπαϊκού οικοσυστήματος της κοινωνικής οικονομίας**²⁸.

συνεταιρισμών που δραστηριοποιούνται σε περισσότερες από μία χώρες της ΕΕ και παράλληλα παρέχεται νομική βάση για άλλες εταιρείες που επιθυμούν να συνενωθούν. Η Οδηγία 2003/72/ΕΚ του Συμβουλίου για τη συμπλήρωση του καταστατικού του Ευρωπαϊκού Συνεταιρισμού όσον αφορά τον ρόλο των εργαζομένων συμπλήρωσε τον Κανονισμό.

²³ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Πρόταση Κανονισμού του Συμβουλίου για το θεσμικό πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Ιδρύματος (FE), COM/2012/035/8.2.2012, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/ALL/?uri=CELEX%3A52012PC0035>.

²⁴ Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ), Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ), Ταμείο Συνοχής, Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ) και Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας.

²⁵ Βλ. Council Decision 75/458/EEC της 22.7.1975 concerning a programme of pilot schemes and studies to combat poverty, όπως συμπληρώθηκε από Council Decision 77/779/EEC, 12.12.1977.

²⁶ Βλ. Απόφαση του Συμβουλίου 85/8/ΕΟΚ της 19.12.1984 «Ειδική κοινοτική δράση καταπολέμησης της φτώχειας», ΕΕ L2/3.1.1985.

²⁷ Βλ. Απόφαση του Συμβουλίου 89/457/ΕΚ της 18.7.1989 «Καθιέρωση ενός Μεσοπρόθεσμου Κοινωνικού Προγράμματος Κοινοτικής δράσης για την οικονομική και κοινωνική ενσωμάτωση των λιγότερο ευνοημένων κοινωνικών ομάδων», ΕΕ L224/2.8.1989.

²⁸ Η εκτίμηση αυτή αντικατοπτρίζει μόνο τη στήριξη που προορίζεται για την κοινωνική οικονομία. Άλλα γενικά μέτρα της ΕΕ (π.χ. στήριξη των ΜΜΕ ή της καινοτομίας) ωφέλησαν την κοινωνική οικονομία, αλλά δεν αντικατοπτρίζονται στα ποσά αυτά.

Τα χρηματοδοτικά εργαλεία υποστήριξης του τομέα της ΚΑΛΟ από τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία

Μετά τη στοχευμένη στήριξη που παρέχεται σε ενωσιακό και εθνικό επίπεδο, κυρίως μέσω του Προγράμματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Απασχόληση και την Κοινωνική Καινοτομία (EaSI), περισσότεροι διαμεσολαβητές και επενδυτές είναι ενήμεροι για τους φορείς της κοινωνικής οικονομίας, συμπεριλαμβανομένων των κοινωνικών επιχειρήσεων, και παρέχουν επιστρεπτέα χρηματοδότηση και στήριξη επιχειρηματικής ανάπτυξης για την κάλυψη των αναγκών τους. Οι «Ηθικές Τράπεζες» έχουν διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στο πλαίσιο αυτό. Επίσης, η σήμανση για τα Ευρωπαϊκά Ταμεία Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας (ΕΤΚΕ) έδωσε στους επενδυτές τη δυνατότητα να εντοπίζουν εύκολα τους οργανισμούς που επενδύουν σε κοινωνικές επιχειρήσεις.

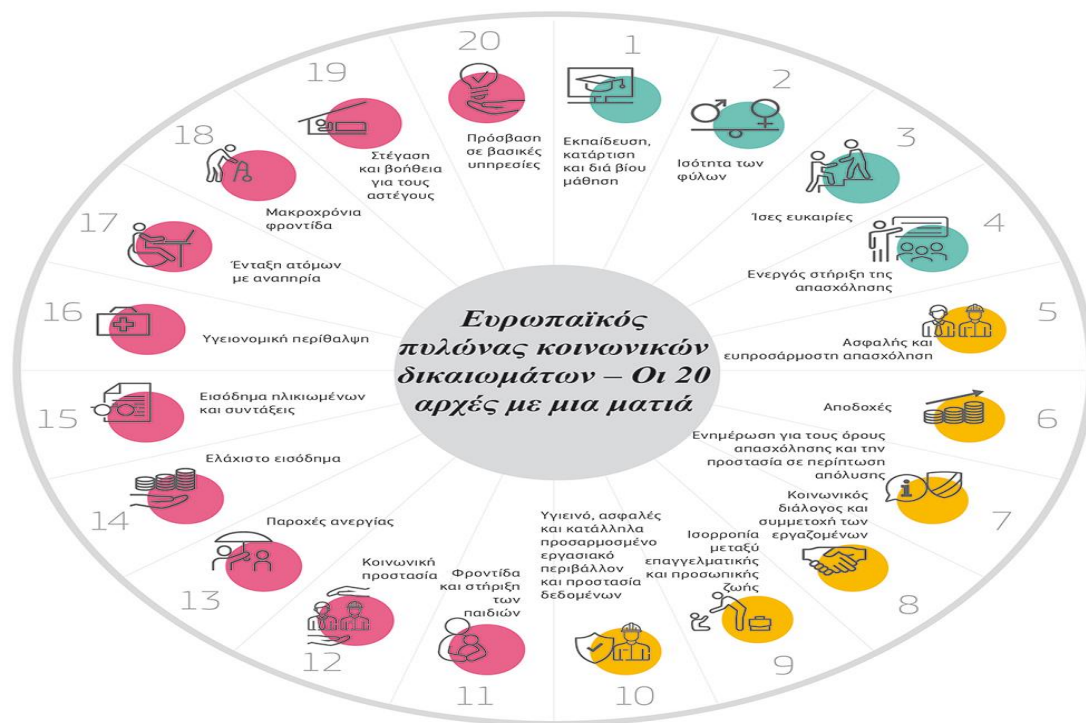
Από τη χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 ο τομέας της μικροχρηματοδότησης σημείωσε επίσης σημαντική ανάπτυξη στην ΕΕ και στις γειτονικές χώρες. Πολλά ιδρύματα μικροχρηματοδότησης αποτελούν μέρος της κοινωνικής οικονομίας, με ειδική κοινωνική αποστολή να βοηθούν άτομα από εύάλωτες ομάδες (καθώς και άτομα που αντιμετωπίζουν δυσκολίες πρόσβασης στο παραδοσιακό τραπεζικό σύστημα) να δημιουργήσουν επιχειρήσεις και, επομένως, θέσεις εργασίας για τους ίδιους και για άλλους. Συνολικά, η χρήση χρηματοπιστωτικών προϊόντων (π.χ. εγγυήσεις) έχει αποδειχθεί αποτελεσματικός τρόπος κινητοποίησης ιδιωτικής χρηματοδότησης για τις κοινωνικές επιχειρήσεις, τόσο από συμβατικούς επενδυτές όσο και από επενδυτές του φιλανθρωπικού τομέα.

Παρά τη θετική αυτή εξέλιξη, η ανάλυση των αγορών χρηματοδότησης κοινωνικών επιχειρήσεων αποκάλυψε μια συνεχιζόμενη αναντιστοιχία μεταξύ της ζήτησης και της προσφοράς επιστρεπτέας χρηματοδότησης για κοινωνικές επιχειρήσεις στην Ευρώπη, όσον αφορά την πρόσβαση σε χρηματοδότηση με δανειακά και ίδια κεφάλαια. Στον τομέα της χρηματοδότησης των κοινωνικών επιχειρήσεων, το χρηματοδοτικό έλλειμμα εκτιμήθηκε σε σχεδόν 1 δισ. EUR ετησίως σε ολόκληρη την Ευρώπη, ενώ στον τομέα της μικροχρηματοδότησης το έλλειμμα εκτιμήθηκε σε 12,9 δισ. EUR ετησίως σε ολόκληρη την ΕΕ.

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Οικονομία*, 2021, σελ. 18-19, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0778&from=EL>

ΟΙ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΕΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ ΤΗΣ ΕΕ

Η πλέον αντιπροσωπευτική νέα πολιτική πρωτοβουλία της ΕΕ για την ανάπτυξη του τομέα της ΚΑΛΟ εντοπίζεται στο *Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Οικονομία* (Commission Action Plan for the Social Economy) της 9^{ης} Δεκεμβρίου 2021²⁹, που εκπονήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στο πλαίσιο υλοποίησης του *Σχεδίου Δράσης*³⁰ για τον *Ευρωπαϊκό Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων* (ΕΠΚΔ)³¹, περιλαμβάνοντας ένα πλέγμα παρεμβάσεων για την κινητοποίηση του πλήρους δυναμικού της κοινωνικής οικονομίας.

²⁹ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ανακοίνωση «Οικοδόμηση μιας οικονομίας στην υπηρεσία των ανθρώπων: Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Οικονομία», COM(2021) 778/9.12.2021, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0778&from=EL>.

³⁰ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ανακοίνωση της 4.3.2021 «Σχέδιο Δράσης για τον Ευρωπαϊκό Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων», COM (2021)102, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=COM:2021:102:FIN>.

³¹ Ο *Ευρωπαϊκός Πυλώνας Κοινωνικών Δικαιωμάτων* (ΕΠΚΔ) διακηρύχθηκε πανηγυρικά από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο και την Επιτροπή στην *Κοινωνική Διάσκεψη Κορυφής για τη Δίκαιη Απασχόληση και την Ανάπτυξη* (Γκέτεμποργκ, 17 Νοεμβρίου 2017), εισάγοντας είκοσι κύριες Αρχές σε τρεις τομείς: α) Ίσες ευκαιρίες και πρόσβαση στην αγορά εργασίας, β) Δίκαιοι όροι εργασίας, γ) Κοινωνική προστασία και ένταξη. Η εφαρμογή του προωθείται σύμφωνα με το από Μαρτίου 2021 *Σχέδιο Δράσης* που προβλέπει συγκεκριμένες ενέργειες για την υλοποίηση των Αρχών του ως κοινή προσπάθεια των Κρατών Μελών και της Ε.Ε., με την ενεργό συμμετοχή των κοινωνικών εταίρων και της κοινωνίας των πολιτών. Βλ. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/economy-works-people/jobs-growth-and-investment/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_el#documents.

Παράλληλα, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο υιοθέτησε το 2022 δύο πολύ σημαντικά (μη δεσμευτικά) Ψηφίσματα για την ενίσχυση του τομέα της ΚΑΛΟ:

- το Ψήφισμα της 17^{ης} Φεβρουαρίου 2022 με συστάσεις προς την Επιτροπή σχετικά με το καταστατικό για τα ευρωπαϊκά διασυνοριακά σωματεία και τις μη κερδοσκοπικές οργανώσεις, με στόχο την εναρμόνιση των διασυνοριακών δραστηριοτήτων τους³²
- το Ψήφισμα της 6^{ης} Ιουλίου 2022 σχετικά με το Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Οικονομία, συμπεριλαμβανομένων διατάξεων σχετικά με το πεδίο εφαρμογής της Σύστασης του Συμβουλίου³³.

Το Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Οικονομία αποτελεί αντικείμενο συνεργασίας της Γενικής Διεύθυνσης Εσωτερικής Αγοράς, Βιομηχανίας, Επιχειρηματικότητας και Μικρο-Μεσαίων Επιχειρήσεων (Directorate General for Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs)³⁴ και της Γενικής Διεύθυνσης Απασχόλησης, Κοινωνικών Υποθέσεων και Ένταξης (Directorate General Employment, Social Affairs and Inclusion)³⁵. Εκπονήθηκε μέσω μιας ανοικτής διαδικασίας διαβούλευσης δύο ετών και αποσκοπεί στην ενίσχυση της κοινωνικής καινοτομίας, στη στήριξη της ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας και στην αύξηση της κοινωνικής και οικονομικής μετασχηματιστικής της δύναμης μέσω ενός πλέγματος δράσεων για την περίοδο 2021-2030.

Πίνακας 1. Το πλαίσιο εφαρμογής των πρωτοβουλιών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την ανάπτυξη του τομέα της ΚΑΛΟ

Πρωτοβουλία	Έτος υλοποίησης
Υποβολή πρότασης για έκδοση Σύστασης του Συμβουλίου σχετικά με την ανάπτυξη συνθηκών-πλαισίου για την κοινωνική οικονομία	2023
Διοργάνωση διαδικτυακών σεμιναρίων και εργαστηρίων για δημόσιους υπαλλήλους όσον αφορά διάφορους τομείς πολιτικής που σχετίζονται με την κοινωνική οικονομία	2023
Δρομολόγηση νέας πρωτοβουλίας στο πλαίσιο του προγράμματος για την ενιαία αγορά για τη στήριξη της δημιουργίας τοπικών και περιφερειακών συμπράξεων μεταξύ φορέων της κοινωνικής οικονομίας και συμβατικών	2022

³² https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0044_EL.html.

³³ https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKewj-b204JD_AhXRy7sIHZzeBZ4QFnoECAwQAQ&url=https%3A%2F%2Feur-lex.europa.eu%2Flegal-content%2FEL%2FTXT%2FPDF%2F%3Furi%3DCELEX%3A52022IP0288%26from%3DEN&usq=AOvVaw2XZvb2kwxrXpv0Qg-jk-xF.

³⁴ [Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs \(europa.eu\)](https://www.europa.eu).

³⁵ [Απασχόληση, κοινωνικές υποθέσεις και κοινωνική ένταξη - Ευρωπαϊκή Επιτροπή \(europa.eu\)](https://www.europa.eu).

επιχειρήσεων, ώστε να καταστεί δυνατή μια αγορά «κοινωνικών αγορών» μεταξύ επιχειρήσεων	
Βελτίωση της πρόσβασης σε χρηματοδότηση για κοινωνικούς επιχειρηματίες στα Δυτικά Βαλκάνια, με την ανάληψη δράσεων για την προώθηση πρωτοβουλιών βάσης και τη στήριξη ενδιάμεσων φορέων για την ανάπτυξη χρηματοπιστωτικών προϊόντων προσαρμοσμένων στις ανάγκες των φορέων της κοινωνικής οικονομίας	2023
Δημιουργία νέας ενιαίας πύλης για την κοινωνική οικονομία της ΕΕ, με σκοπό την παροχή ενός σαφούς σημείου επαφής για τα ενδιαφερόμενα μέρη της κοινωνικής οικονομίας, άλλους σχετικούς φορείς και άτομα που αναζητούν πληροφορίες όσον αφορά τη σχετική χρηματοδότηση, τις πολιτικές και τις πρωτοβουλίες της ΕΕ	2023
Δημιουργία μιας νέας Ακαδημίας Πολιτικής για την Επιχειρηματικότητα των Νέων, η οποία θα προωθήσει την επιχειρηματικότητα των νέων, μεταξύ άλλων για γυναίκες και κοινωνικούς επιχειρηματίες, μέσω της συνεργασίας με εθνικούς φορείς χάραξης πολιτικής και δίκτυα επιχειρηματικότητας των νέων	2022
Δημιουργία νέων χρηματοπιστωτικών προϊόντων στο πλαίσιο του προγράμματος InvestEU με στόχο την κινητοποίηση ιδιωτικής χρηματοδότησης για την κάλυψη των αναγκών των κοινωνικών επιχειρήσεων σε διάφορα στάδια ανάπτυξης	2022
Στήριξη της ανάπτυξης της μέτρησης και της διαχείρισης του κοινωνικού αντικτύπου για τη στήριξη των φορέων της κοινωνικής οικονομίας στην ΕΕ	2023
Δρομολόγηση μιας πορείας μετάβασης για το βιομηχανικό οικοσύστημα «Εγγύτητα και κοινωνική οικονομία» για την περαιτέρω συνεργασία με δημόσιες αρχές και ενδιαφερόμενα μέρη για την εφαρμογή του σχεδίου δράσης σε αυτόν τον τομέα	2022
Ενίσχυση της κοινωνικής καινοτομίας μέσω μιας νέας προσέγγισης διακρατικής συνεργασίας στο πλαίσιο του ΕΚΤ+ και της δημιουργίας ενός νέου «Ευρωπαϊκού Κέντρου Ικανοτήτων για Κοινωνική Καινοτομία»	2022

Η πλέον σημαντική επιχειρησιακή παρέμβαση του *Σχεδίου Δράσης* αντιστοιχεί στην έκδοση μίας (μη δεσμευτικής) Σύστασης του Συμβουλίου σχετικά με την ανάπτυξη Πλαισίου Συνθηκών για την Κοινωνική Οικονομία³⁶, η οποία αναμένεται ότι θα

³⁶ Η διαδικασία της πανευρωπαϊκής ανοικτής διαβούλευσης που είχε εγκαινιάσει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή τον Αύγουστο του 2022 με την υπ. αρ. Ref. Ares(2022) 5798238/18.8.2022 Πρόσκληση για την εξειδίκευση της Πρότασης έκδοσης Σύστασης του Συμβουλίου με τίτλο «Κοινωνική Οικονομία – Ανάπτυξη συνθηκών-πλαίσιου» (Commission Call for evidence concerning its proposal for a *Council Recommendation on Social Economy – Developing framework conditions*) ολοκληρώθηκε στις 30 Σεπτεμβρίου 2022, με την συμμετοχή 81 φορέων (φορείς της κεντρικής διοίκησης και της τοπικής αυτοδιοίκησης, διακρατικά και εθνικά δίκτυα, κοινωνικοί εταίροι, οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, ακαδημαϊκά και ερευνητικά ινστιτούτα) και Ευρωπαίων πολιτών (βλ. [Κοινωνική Οικονομία – Ανάπτυξη συνθηκών-πλαίσιου \(europa.eu\)](https://europa.eu)). Η μοναδική συνεισφορά από την Ελλάδα στην διαδικασία της σχετικής διαβούλευσης κατατέθηκε από το *Ερευνητικό Εργαστήριο Κοινωνικής Διοίκησης* (ΕΕΚΔ ΠΑΔΑ, <https://sar1.uniwa.gr>) που λειτουργεί στο Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής.

εγκριθεί το 2023. Η συγκεκριμένη πρωτοβουλία προωθείται με στόχο να αντιμετωπισθεί μία πολύ κρίσιμη πρόκληση.

Παρά την πρόοδο που έχει σημειωθεί στο πλαίσιο προηγούμενων πρωτοβουλιών και τη δυναμική που έχουν επιδείξει οι φορείς της ΚΑΛΟ, το πλήρες δυναμικό της κοινωνικής οικονομίας παραμένει αναξιοποίητο και οι ανάγκες εξακολουθούν να υφίστανται σε διάφορους τομείς. Ταυτόχρονα, προκύπτουν νέες δυνατότητες, καθώς εμφανίζονται νέες μορφές κοινωνικής συμμετοχής σε τομείς όπως οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας ή οι συνεταιρισμοί πλατφορμών. Τα διαθέσιμα δεδομένα δείχνουν ότι τα πολιτικά και νομικά πλαίσια αποτελούν ουσιαστικό μέρος του ευνοϊκού περιβάλλοντος για την κοινωνική οικονομία, αλλά η προσαρμογή τους στην πραγματικότητα των φορέων της κοινωνικής οικονομίας απαιτεί περαιτέρω δράση.

Το προφίλ της Σύστασης του Συμβουλίου

Νομική βάση της Σύστασης είναι το άρθρα 153 και 292 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το άρθρο 292 καλύπτει τις Συστάσεις του Συμβουλίου και το άρθρο 153 αναφέρεται στον ρόλο της ΕΕ στην υποστήριξη των δραστηριοτήτων των κρατών μελών όσον αφορά την προώθηση της απασχόλησης, τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και εργασίας, την ανάπτυξη των ανθρώπινων πόρων και την καταπολέμηση του αποκλεισμού.

Ενώ η κοινωνική οικονομία διαδραματίζει καίριο ρόλο στην επίτευξη αυτών των στόχων σε πολλά κράτη μέλη, η ικανότητά της παραμένει σχετικά ανεπαρκώς ανεπτυγμένη σε άλλα κράτη μέλη. Η έλλειψη συντονισμού μεταξύ των χωρών διαιωνίζει τις διαφορές στην ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας.

Η Σύσταση του Συμβουλίου θα καθορίσει κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με τις πολιτικές και τα νομικά πλαίσια που πρέπει να θεσπισθούν στα Κράτη Μέλη, κατά περίπτωση σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, για τη στήριξη της ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας. Θα τηρήσει την αρχή της επικουρικότητας, δεδομένου ότι θα καθορίσει τις βασικές αρχές, αλλά τα Κράτη Μέλη θα έχουν ευελιξία όσον αφορά την εφαρμογή τους. Ειδικότερα, η Σύσταση θα λάβει υπόψη τις διάφορες παραδόσεις, τα πεδία εφαρμογής και τον καθορισμό της κοινωνικής οικονομίας στα Κράτη Μέλη και δεν θα επηρεάσει σημαντικά την οικονομική ισορροπία τους ή την ικανότητα τους να διατηρούν ή να θεσπίζουν πιο φιλόδοξες πολιτικές.

Η συμβολή του ΕΕΚΔ ΠΑΔΑ {διαθέσιμη στην ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής [Παρατηρήσεις από: University of West Attica – Social Administration Research Lab \(europa.eu\)](https://www.europa.eu)} επικεντρώθηκε στην ενίσχυση των εθνικών, περιφερειακών και τοπικών οικοσυστημάτων κοινωνικής οικονομίας με όρους επάρκειας, ποιότητας και βιωσιμότητας. Επισήμανε την ανάγκη αυστηρής οριοθέτησης του τομέα ως μία παρέμβαση της κοινωνίας των πολιτών που δεν πρέπει να συγχέεται αφενός με τις δημόσιες πολιτικές απασχόλησης και κοινωνικής ασφάλειας, αφετέρου με τις πρωτοβουλίες Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης των επιχειρήσεων.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε την [πρόταση της για έκδοση Σύστασης του Συμβουλίου](#) σχετικά με την ανάπτυξη Πλαισίου Συνθηκών για την Κοινωνική Οικονομία στις 13 Ιουνίου 2023³⁷, καλώντας ουσιαστικά τα Κράτη Μέλη να αναπτύξουν ολοκληρωμένες στρατηγικές για την κοινωνική οικονομία, προσαρμόζοντας τα εθνικά θεσμικά πλαίσια και τις πολιτικές τους, ώστε να διαμορφωθεί ένα περιβάλλον ευνοϊκό για την κοινωνική οικονομία σε όλους τους σχετικούς τομείς.

Τα Κράτη Μέλη θα συζητήσουν την πρόταση με σκοπό την έγκριση της από το Συμβούλιο. Όταν η πρόταση εγκριθεί, το Συμβούλιο θα καλέσει τα Κράτη Μέλη να εκπονήσουν, εντός 18 μηνών, Εθνικές Στρατηγικές Κοινωνικής Οικονομίας ή να επικαιροποιήσουν τις υφιστάμενες. Θα συνιστά επίσης στα Κράτη Μέλη να δημιουργήσουν έναν ενιαίο μηχανισμό στήριξης για την κοινωνική οικονομία, να συγκροτήσουν τοπικά και/ή περιφερειακά σημεία επαφής που θα λειτουργούν ως «πρεσβευτές της κοινωνικής οικονομίας», και να διορίσουν συντονιστές κοινωνικής οικονομίας στα εθνικά θεσμικά τους όργανα, ώστε να διασφαλισθεί η συνοχή μεταξύ των πολιτικών.

Οι χωρικές διαστάσεις της Πρότασης της Επιτροπής

Strasbourg, 13.6.2023 COM(2023) 316/2023/0179 (NLE)

Άρθρο 8 - Κοινωνική Καινοτομία, Βιώσιμη Οικονομική Ανάπτυξη και Εδαφική Συνοχή

Συνιστάται στα Κράτη Μέλη να ενισχύσουν τον υποστηρικτικό ρόλο που διαδραματίζουν οι φορείς της κοινωνικής οικονομίας στην προώθηση της κοινωνικής καινοτομίας και των βασικών τομέων της τοπικής ανάπτυξης και απασχόλησης. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με την προώθηση ενός ευνοϊκού οικοσυστήματος για κοινωνική και τοποκεντρική καινοτομία μέσω της διευκόλυνσης των πρωτοβουλιών συνεργασίας και εταιρικής σχέσης μεταξύ φορέων κοινωνικής και κυκλικής οικονομίας, βασικών επιχειρήσεων, παρόχων χρηματοδότησης, τοπικών κυβερνήσεων και άλλων ενδιαφερόμενων μερών.

Για παράδειγμα, αυτό μπορεί να επιτευχθεί με: i. τη δημιουργία ή την προώθηση κόμβων κοινωνικής καινοτομίας ή συνεργατικών σχηματισμών κοινωνικής και οικολογικής καινοτομίας σχεδιασμένων για την κάλυψη τοπικών αναγκών και τη δοκιμή κοινών λύσεων· ii. συμμετοχή οντοτήτων κοινωνικής οικονομίας στην τοπική ανάπτυξη με πρωτοβουλία τοπικών κοινοτήτων, μεταξύ άλλων με τη χρήση των διαθέσιμων χρηματοδοτικών μέσων της Ένωσης· iii. συνεργασία με εθνικά και περιφερειακά κέντρα ικανοτήτων για την κοινωνική καινοτομία με σκοπό τη δημιουργία δικτύων, την ενίσχυση των ικανοτήτων και των συνεργειών, την ανάδειξη της αποτελεσματικότητας και την ανάπτυξη βασικών εργαλείων και μεθόδων για την τόνωση της κοινωνικής καινοτομίας.

37

<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=el&catId=89&furtherNews=yes&newsId=10594>.

Παράλληλα με την εφαρμογή του *Σχεδίου Δράσης για την Κοινωνική Οικονομία*, ο τομέας της ΚΑΛΟ αποτελεί επενδυτική προτεραιότητα των παραδοσιακών (Πολιτική Πολυετούς Δημοσιονομικού Πλαισίου 2021-2027)³⁸ και των νέων χρηματοδοτικών εργαλείων (*Μηχανισμός Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας 2021-2025*)³⁹ της ΕΕ.

Τα χρηματοδοτικά εργαλεία υποστήριξης του τομέα της ΚΑΛΟ από τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία 2021-2027

Συνολικά, φιλοδοξία της Επιτροπής είναι να αυξήσει το επίπεδο στήριξης για την περίοδο 2021-2027. Αναμένεται να κινητοποιηθούν περισσότερες επενδύσεις, χάρη στο υψηλότερο αναμενόμενο πολλαπλασιαστικό αποτέλεσμα του InvestEU και στην ενισχυμένη στήριξη για την επίτευξη κοινωνικού αντικτύπου και καινοτομίας. Άλλα προγράμματα της ΕΕ θα προσφέρουν ειδική ή έμμεση στήριξη στην κοινωνική οικονομία: σε αυτά περιλαμβάνονται, για παράδειγμα, το σκέλος «Απασχόληση και Κοινωνική Καινοτομία» του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου+, το Πρόγραμμα «Ορίζων Ευρώπη», το Πρόγραμμα για την Ενιαία Αγορά, το Erasmus+, το Ευρωπαϊκό Σώμα Αλληλεγγύης, το Πρόγραμμα «Δημιουργική Ευρώπη» και το Πρόγραμμα LIFE. Σε εθνικό επίπεδο, η χρηματοδότηση από την ΕΕ θα είναι διαθέσιμη κυρίως μέσω των ταμείων της πολιτικής συνοχής.

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Οικονομία*, 2021, σ. 18, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0778&from=EL>

Η υποστήριξη του τομέα της ΚΑΛΟ από τον Μηχανισμό Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας

Η κοινωνική οικονομία έχει τη δυνατότητα να αναδιαμορφώσει την οικονομία μετά την πανδημία COVID μέσω βιώσιμων και χωρίς αποκλεισμούς οικονομικών μοντέλων που οδηγούν σε πιο δίκαιο οικολογικό, οικονομικό και κοινωνικό μετασχηματισμό. **Ο Μηχανισμός Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας παρέχει στα Κράτη Μέλη σημαντικές ευκαιρίες για την υλοποίηση μεταρρυθμίσεων και επενδύσεων μέσω της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της επιχειρηματικότητας χωρίς αποκλεισμούς.** Επιπλέον, ορισμένα Κράτη Μέλη έχουν αποτυπώσει την κοινωνική οικονομία και την επιχειρηματικότητα χωρίς αποκλεισμούς ως προτεραιότητες στα εθνικά τους σχέδια ανάκαμψης και ανθεκτικότητας. Η Επιτροπή θα παρακολουθεί και θα στηρίζει τα Κράτη Μέλη στην υλοποίηση των αντίστοιχων σχεδίων τους.

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Οικονομία*, 2021, σ. 2, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0778&from=EL>

³⁸ Βλ. Κανονισμός 2020/2093 του Συμβουλίου της 17ης Δεκεμβρίου 2020 για τον καθορισμό του Πολυετούς Δημοσιονομικού Πλαισίου για τα έτη 2021 έως 2027, *OJ L 433I/22.12.2020*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/el/TXT/?uri=CELEX%3A32020R2093>.

³⁹ Βλ. Κανονισμός (ΕΕ) 2021/241 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Φεβρουαρίου 2021, για τη θέσπιση του Μηχανισμού Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, ΕΕ L 57/18.2.2021, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:32021R0241>.

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΤΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ ΤΗΣ ΕΕ

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2010): Ανακοίνωση «Εμβληματική Πρωτοβουλία στο πλαίσιο της Στρατηγικής Ευρώπη 2020 - Ένωση Καινοτομίας», COM (2010) 546/6.10.2010, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:52010DC0546>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2011): Ανακοίνωση «Η Πράξη για την Ενιαία Αγορά - Δώδεκα Δράσεις για την τόνωση της ανάπτυξης και την ενίσχυση της εμπιστοσύνης», COM(2011) 206/ 13.4.2011, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex:52011DC0206>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2011): Ανακοίνωση «Πρωτοβουλία για την κοινωνική επιχειρηματικότητα - Οικοδόμηση ενός οικοσυστήματος για την προώθηση των κοινωνικών επιχειρήσεων στο επίκεντρο της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής καινοτομίας», COM (2011) 682/25.10.2011, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52011DC0682&from=CS>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2013): Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, Οδηγός για την Κοινωνική Ευρώπη, Τεύχος 4, <https://www.euricse.eu/projects/social-europe-guide-social-economy-and-social-entrepreneurship/>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2016): Ανακοίνωση «Οι μελλοντικοί οδηγοί της Ευρώπης - Η πρωτοβουλία για τις νεοφυείς και τις αναπτυσσόμενες νέες επιχειρήσεις», COM/2016/0733/22.11.2016, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A52016DC0733>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2021): Ανακοίνωση «Σχέδιο Δράσης για τον Ευρωπαϊκό Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων», COM (2021)102/4.3.2021, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=COM:2021:102:FIN>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2021): Ανακοίνωση «Επικαιροποίηση της νέας Βιομηχανικής Στρατηγικής του 2020: Προς μια ισχυρότερη Ενιαία Αγορά για την ανάκαμψη της Ευρώπης», COM(2021) 350/5.5.2021, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0350&from=EN>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2021): Ανακοίνωση «Κοινωνικές Αγορές - Οδηγός για τη συνεκτίμηση κοινωνικών παραμέτρων στις δημόσιες συμβάσεις (2η έκδοση)», COM(2021) 3573/26.5.2021, [DocsRoom - European Commission \(europa.eu\)](https://docsroom.europa.eu/DocsRoom-2/Document/3573/26.5.2021)

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2021): Ανακοίνωση «Οικοδόμηση μιας οικονομίας στην υπηρεσία των ανθρώπων: Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Οικονομία», COM(2021) 778/9.12.2021, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0778&from=EL>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2021): Ετήσια Έκθεση του 2021 για την Ενιαία Αγορά, WD(2021) 351, [EUR-Lex - 52021SC0351 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](https://eur-lex.europa.eu/eur-lex-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021SC0351-EN-EN)

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2022): Ψήφισμα της 17ης Φεβρουαρίου 2022 που περιέχει συστάσεις προς την Επιτροπή σχετικά με ένα καταστατικό για τα ευρωπαϊκά διασυνοριακά σωματεία και τις μη κερδοσκοπικές οργανώσεις, 2020/2026(INL), https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0044_EL.html

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2022): *Ψήφισμα της 6^{ης} Ιουλίου 2022 σχετικά με το Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Οικονομία*, https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwj--b204JD_AhXRy7sIHZzeBZ4QFnoECAwQAQ&url=https%3A%2F%2Feur-lex.europa.eu%2Flegal-content%2FEL%2FTXT%2FPDF%2F%3Furi%3DCELEX%3A52022IP0288%26from%3DEN&usq=AOvVaw2XZvb2kwxrXpv0Qg-jk-xF

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2022): *Έκθεση σχετικά με το Σχέδιο Δράσης της ΕΕ για την Κοινωνική Οικονομία*, [ΕΚΘΕΣΗ σχετικά με το σχέδιο δράσης της ΕΕ για την κοινωνική οικονομία | A9-0192/2022 | Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο \(europa.eu\)](#)

Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (2017): *Πρόσφατες εξελίξεις της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, Βρυξέλλες, <https://www.eesc.europa.eu/en/our-work/publications-other-work/publications/recent-evolutions-social-economy-study>

Bureau of European Policy Advisers (2010): *Empowering people, driving change: Social innovation in the European Union*, European Commission, Brussels, <https://ec.europa.eu/migrant-integration/librarydoc/empowering-people-driving-change-social-innovation-in-the-european-union>

European Commission (2015): *A Map of social enterprise and their eco-systems in Europe*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=12987&LangId=en>

European Commission (2020): *Social enterprises and their ecosystems in Europe*, Comparative synthesis report, Publications Office of the European Union, Luxembourg, <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=22304&langId=en>

European Commission (2021): *Impact of the European Commission's Social Business Initiative (SBI) and its follow-up actions: final report: annexes 5 to 10*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion, <https://data.europa.eu/doi/10.2767/49281>

European Commission (2022): *Comparative legal analysis of associations laws and regimes in the EU – Final report*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, Directorate-General for Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs, <https://data.europa.eu/doi/10.2873/05056>

European Commission (2022): *The State of Social Enterprise Support in Europe and Neighbouring Countries - Annual Consultation 2022-2023*, Euclid Network, [The State of Social Enterprise Support in Europe and Neighbouring Countries - Euclid Network](#)

European Commission (2023): *Proposal for a Council Recommendation on developing social economy framework conditions*, Commission Staff Working Document, COM(2023) 316/13.6.2023, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52023DC0316>

European Commission (2023): *Summary of consultation activities Accompanying the document Proposal for a Council Recommendation on developing social economy*

framework conditions, Commission Staff Working Document, COM(2023) 208/13.6.2023, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=SWD%3A2023%3A208%3AFIN&qid=1686663494322>

European Economic and Social Committee (2018): *Best practices in public policies regarding the European social economy post the economic crisis*, Report drawn up by the International Centre of Research and Information on the Public, Social and Cooperative Economy (CIRIEC), Brussels, [Best practices in public policies regarding the European social economy post the economic crisis - Publications Office of the EU \(europa.eu\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=SWD%3A2023%3A208%3AFIN&qid=1686663494322)

European Parliament (2016): *Social Economy*, Directorate General for Internal Policies Department A: Economic and Scientific Policy, Brussels, [https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwj9ubKB8an_AhXQGuwKHeuVDp0QFnoECAwQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.europarl.europa.eu%2FRegData%2Fetudes%2FSTUD%2F2016%2F578969%2FIPOL_STU\(2016\)578969_EN.pdf&usg=AOvVaw3V-M_BJzF4689kB2-Uz76A](https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwj9ubKB8an_AhXQGuwKHeuVDp0QFnoECAwQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.europarl.europa.eu%2FRegData%2Fetudes%2FSTUD%2F2016%2F578969%2FIPOL_STU(2016)578969_EN.pdf&usg=AOvVaw3V-M_BJzF4689kB2-Uz76A)

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης